

اسلام سیاسی چگونه در مشهد گسترش یافت؟

۱۸ شهریور ۱۳۹۳ ساعت ۱۸:۲۱

با تمام تلاش رژیم پهلوی در محدود کردن آیت‌الله خامنه‌ای، حاصل فعالیت ایشان در مشهد در دهه‌ی ۴۰ و ۵۰، تقویت اسلام سیاسی و ظهور جوانانی بود که پیرو خط امام بودند. به عبارتی فعالیت ایشان باعث شد تا در اواخر دهه‌ی ۵۰، مشهد به یکی از کانون‌های مبارزه علیه رژیم پهلوی تبدیل شود.

بعد از قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، رژیم پهلوی با ایجاد خفقان و دستگیری یاران امام خمینی (ره) تلاش کرد تا جو مبارزاتی را در کشور سرکوب کند. البته رژیم پهلوی در کنار این سیاست، با انواع تبلیغات سعی می‌کرد تا این‌گونه وانمود کند که دین از سیاست جداست و بهتر است تا افراد متدین، به دلیل حفظ دین‌شان، از ورود به مسائل سیاسی خودداری کنند. با این حال، یاران امام خمینی (ره) تلاش کردند تا با آگاه‌سازی مردم، از غلبه‌ی چنین فضایی بر کشور جلوگیری کنند. این نوشتار درصدد است تا نقش آیت‌الله خامنه‌ای را، به‌عنوان یکی از یاران امام در این مبارزات، بررسی کند.

جو خفقان در کشور

بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و انفعال حزب توده در برابر آن، این مسئله سبب شد تا جایگاه این حزب در بین مردم به شدت تضعیف شود. از طرفی سیاست‌های تنش‌زدایی شوروی و آمریکا که از زمان خروش‌چف شروع شده بود نیز سبب منفعل‌تر شدن این حزب در ایران شد. همچنین بعد از کودتای ۲۸ مرداد، اعضای جبهه‌ی ملی به قدری دچار درگیری‌های داخلی شدند که حتی نتوانستند از فضای باز سیاسی که به علت فشار آمریکا در سال‌های ۱۳۳۹ تا ۱۳۴۱ اعلام شده بود، استفاده کنند و به بسیج سیاسی هواداران خود دست بزنند.

در چنین شرایطی، به نظر می‌رسید تنها نیروی که می‌توانست با رژیم پهلوی مبارزه کند اسلام سیاسی است. این موضوع مسئله‌ای بود که رژیم پهلوی بعد از قیام ۱۵ خرداد به آن پی برده بود. از این رو، تمام تلاش خود را در سال‌های بعد به کار گرفت تا از رشد اسلام سیاسی جلوگیری کند.

در این راستا، تلاش شد تا در بین افراد متدین و مؤمن جا بیندازند که دین از سیاست جداست و اگر فردی می‌خواهد آخرت خود را به خطر نیندازد، بهتر است به سیاست کاری نداشته باشد. در واقع در دهه‌ی ۴۰ و ۵۰، رژیم تمام تلاش خود را در کشور به کار بست تا مخالفان اسلام سیاسی را تقویت کند.

جو مشهد

بعد از قیام ۱۵ خرداد، بیشتر علمای مطرح مشهد اهل مبارزه نبودند، هرچند موضع‌گیری هم علیه مبارزه نمی‌کردند. اما اینکه چرا باید پنجه در پنجه‌ی حکومت انداخت و رودرروی آن ایستاد، مسئله‌ای حل‌نشده برای آنان بود. انگیزه‌ای برای ورود به این عرصه نداشتند. البته در مجالسی که از مبارزان تفقد می‌شد، شرکت می‌کردند. مبارز زندان کشیده‌ای که بازمی‌گشت، به دیدنش می‌رفتند. (۱)

اقدامات رهبر معظم انقلاب باعث شد تا در سال‌های ۵۰ تا ۵۳، فعالیت‌های اسلامی و مبارزات انقلابی در مشهد در سه مسجد کرامت، امام حسن (ع) و میرزا جعفر شکل بگیرد. جلسات ایشان در مجلس امام حسن (ع) به قدری آوازه‌اش در مشهد پیچید که جزوات آن به صورت پلی‌کپی توسط مذهبی‌ها در سطح شهر توزیع می‌شد.

در این زمان، منابر غیرسیاسی مشهد دست سه گروه بود. اکثریتی که اعتنایی به نهضت نداشتند، در خلال گفته‌های خود به تنها چیزی که اشاره نمی‌کردند، تلاش‌های ضدحکومتی بود. گویی چنین حوادثی در کشور رخ نمی‌دهد. دوم، اقلیتی که طرفدار حکومت بودند و هر زمان دست می‌داد، علیه مبارزان داد سخن می‌دادند. سوم، اقلیتی دیگر که نسبتی با دستگاه‌های رسمی نداشتند، اما بر خود فرض می‌دانستند فعالیت‌های سیاسی را محکوم کنند. (۲)

مبارزات رهبری

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مبارزات خود را به‌عنوان یکی از یاران امام در قم آغاز نمودند و در سال فروردین ۱۳۴۳ به مشهد آمدند. در این زمان، ایشان تمام تلاش خود را به کار می‌گیرند تا با آگاه ساختن مردم، جو بی‌تفاوتی و رخوتی را که در جامعه ایجاد شده بود، از بین ببرند. خود ایشان در این باره می‌گویند: «پانزده خرداد که گذشت، مرحله‌ی سخت‌تر مبارزه شروع شد. مرحله‌ای که خیلی‌ها راحت خط را گم کرده بودند و از مبارزات منصرف شده بودند. مردمی وجود داشتند که سالیان دراز به آن‌ها تلقین شده بود که با قدرت‌ها نباید جنگید. مردمی بودند که جهاد و امر به معروف و نهی از منکر را قبول نداشتند. قبول نداشتند که باید نهی از منکر بشود و در مقابل فساد ایستاد.» (۳)

در این زمان، ایشان تلاش کردند تا با برگزاری جلسات متعددی، آحاد مردم و به‌خصوص نسل جوان را از واقعیت‌های روز آگاه کنند. کانون این جلسات مسجد بود. اولین مسجدی که ایشان در آن شروع به آگاه‌سازی مردم کردند، مسجد امام حسن (ع) بود. برگزاری این جلسات و آگاهی‌بخشی به مردم و جوانان، باعث شد تا آوازه‌ی این مسجد در تمام مشهد پیچد؛ مسئله‌ای که سبب شد تا بانی و کسبه‌ی مسجد تازه تأسیس «کرامت» از ایشان درخواست کنند تا پیش‌نمازی این مسجد را قبول کنند. (۴)

در این زمان، کلاس‌های تفسیر، حدیث و اندیشه‌ی اسلامی ایشان در مشهد، با استقبال کم‌نظیر جوانان پُرشور و انقلابی مواجه شد. همین فعالیت‌ها سبب عصبانیت ساواک شد و ایشان را مورد تعقیب قرار دادند. بدین خاطر در سال ۱۳۴۵ به تهران رفتند و

مخفیانه زندگی می‌کردند و یک سال بعد دستگیر و زندانی شدند. همین فعالیت‌های علمی و برگزاری جلسات و تدریس و روشنگری عالمانه و مصلحانه بود که موجب شد آن بزرگوار بار دیگر توسط ساواک در سال ۱۳۴۹ دستگیر و زندانی شوند.

اقدامات رهبر معظم انقلاب باعث شد تا در سال‌های ۵۰ تا ۵۳، فعالیت‌های اسلامی و مبارزات انقلابی در مشهد در سه مسجد کرامت، امام حسن (ع) و میرزا جعفر شکل بگیرد. به‌عنوان مثال، در این سال‌ها، ایشان در مسجد امام حسن (ع)، جلساتی تحت عنوان درس‌هایی از نهج‌البلاغه داشتند که طی این جلسات، به تربیت نسل جوان اقدام می‌کردند. این جلسات به‌قدری آوازه‌اش در مشهد پیچید که جزوات آن به‌صورت پلی‌کپی توسط مذهبی‌ها در سطح شهر توزیع می‌شد. (۵)

رژیم پهلوی تلاش می‌کرد تا در بین افراد متدین جا بیندازند که دین از سیاست جداست و اگر فردی می‌خواهد آخرت خود را به خطر نیندازد، بهتر است به سیاست کاری نداشته باشد. در واقع در دهه‌ی ۴۰ و ۵۰، رژیم تمام تلاش خود را در کشور به کار بست تا مخالفان اسلام سیاسی را تقویت کند.

این فعالیت‌های ایشان باعث شد تا در سال ۵۳ دستگیر و به تهران منتقل شوند. با وجود اینکه یک سال بعد آزاد شدند، اما برای ایشان محدودیت‌های زیادی در مشهد به وجود آوردند. برای همین، ایشان طرح تشکیل سازمانی از روحانیون مبارز را ارائه کردند که بعدها هسته‌ی مرکزی جامعه‌ی روحانیت و حزب جمهوری شد.

با این حال، با تمام تلاش رژیم پهلوی در محدود کردن آیت‌الله خامنه‌ای، حاصل فعالیت ایشان در مشهد در دهه‌ی ۴۰ و ۵۰، تقویت اسلام سیاسی و ظهور جوانانی بود که پیرو خط امام بوده و به‌هیچ‌وجه حاضر به پذیرش خط سازش و کوتاه آمدن در برابر رژیم پهلوی نبودند. به عبارتی، حاصل فعالیت ایشان باعث شد تا در اواخر دهه‌ی ۵۰، مشهد به یکی از کانون‌های مبارزاتی علیه رژیم دست‌نشانده‌ی پهلوی تبدیل شود.

فرجام سخن

بعد از قیام ۱۵ خرداد ۴۲ و به دنبال آن تبعید امام در سال ۴۳، رژیم پهلوی خیال می‌کرد که توانسته است شعله‌ی مبارزات را خاموش کند. بر این اساس، رژیم سعی کرد تا القای جدایی دین از سیاست، هرگونه فعالیت و مبارزات سیاسی را تعطیل کند. با این حال، فعالیت یاران امام مانند حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، در نقاط مختلف ایران باعث شد که نه تنها این سیاست رژیم پهلوی شکست بخورد، بلکه این افراد با روشنگری و آگاه ساختن وظیفه‌ی اجتماعی و دینی مردم، بسترهای لازم برای تقویت اسلام سیاسی در کشور را فراهم کنند. این مبارزات باعث شد تا در اواخر دهه‌ی ۵۰ و هم‌زمان با اوج‌گیری مبارزات، کشور سراسر علیه محمدرضاشاه قیام کند.

یکی دیگر از نتایج این فعالیت‌ها، محدود کردن خط سازش در کشور بود. همان خطی که در زمان اوج مبارزات، به‌جای تأکید بر سرنگونی رژیم پهلوی، ترجیح می‌داد تا اعلام کند هدف آن‌ها بازگشت به قانون اساسی مشروطه و محدود کردن شاه است. در

حقیقت فعالیت‌های افرادی مانند حضرت آیت‌الله خامنه‌ای و آگاه‌سازی مردم، سبب شد تا در اوج مبارزات، جریان سازشکار هیچ‌گاه فرصتی برای عرض اندام نداشته باشد.

پی‌نوشت‌ها:

۱. نویسندگان، جرعه‌نوش کوثر، (زندگی‌نامه‌ی مقام معظم رهبری)، مؤسسه‌ی قدر ولایت، ۱۳۸۴، ص ۵۸.
۲. هدایت‌الله بهبودی، شرح اسم (زندگی‌نامه‌ی آیت‌الله سید علی حسینی خامنه‌ای)، مؤسسه‌ی مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، تابستان ۱۳۹۱، ص ۱۸۹.
۳. آیت مظفری، اندیشه‌ی سیاسی مقام معظم رهبری، پژوهشکده‌ی تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۸، ص ۱۹.
۴. نویسندگان، زندگی‌نامه‌ی رهبر معظم انقلاب، مؤسسه‌ی قدر ولایت، ۱۳۷۸، ص ۴۵.
۵. آیت مظفری، اندیشه‌ی سیاسی مقام معظم رهبری، همان، ص ۲۳.

منبع: بهران

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/28059/چگونه-سیاسی-اسلام/>